

УДК 37.011.3-051:784(477+37)«20/21»

DOI <https://doi.org/10.32782/2224-0926-2025-4-55-8>

Россіхіна Марина Володимирівна
аспірантка кафедри музикознавства та музичної освіти,
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка
<https://orcid.org/0000-0002-3797-1754>

РОЛЬ ІТАЛІЙСЬКИХ ПЕДАГОГІВ СПІВУ В РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ВОКАЛЬНОЇ ШКОЛИ НАДДНІПРЯНИЩИНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Статтю присвячено розгляду вокально-педагогічної діяльності італійських музикантів, які працювали в освітніх закладах Києва, Харкова й Одеси в другій половині ХІХ – початку ХХ століття. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю комплексного вивчення міжкультурних взаємин у царині музично-викладацької практики, які вплинули на формування й розвиток української професійної вокальної школи. Мета статті – на основі аналізу наукової літератури, архівних матеріалів та періодики окресленого періоду з'ясувати ключові аспекти діяльності італійських співаків, які викладали в освітніх музичних закладах Наддніпрянщини, розкрити сутність вокально-педагогічної методики цих музикантів та визначити їх внесок у становлення професійної вокальної школи. Використано історико-біографічний та порівняльно-аналітичний методи дослідження. Основну увагу приділено трьом ключовим постатям італійського вокального мистецтва: Етторе Гандольфі (Київська консерваторія), Федеріко Бугамеллі (Харківське музичне училище) та Доменіко Дельфіно-Менотті (Одеська консерваторія). Виявлено факти, які свідчать про високий професійний рівень викладання цих музикантів, що забезпечило ефективний розвиток базових навичок українських вокалістів. З'ясовано, що їхня методика італійських викладачів базувалася на класичних засадах школи *bel canto* (робота над правильним диханням без м'язового напруження, вправи з вирівнювання регістрів і виразності дикції, спів сольфеджіо, вокалізів, основи сценічної підготовки співака тощо). Наукова новизна дослідження полягає в систематизації постатей італійських співаків-педагогів Наддніпрянщини досліджуваного періоду, уточненні та введенні в обіг даних про їхні педагогічні принципи, а також у доведенні безпосереднього впливу італійської вокальної школи на розвиток українського вокального виконавства та педагогіки ХХ століття.

Ключові слова: стиль *bel canto*, італійська вокальна школа, українське вокальне виконавство, вокальна освіта.

Rossikhina Maryna. The Role of Italian singing Teachers in the Development the Professional Vocal School of the Dniprani Region in the second half of the 19th – early 20th century

The article is devoted to the consideration of the vocal and pedagogical activity of Italian musicians who worked in educational institutions of Kyiv, Kharkiv and Odessa in the second half of the 19th – early 20th centuries. The relevance of the study is due to the need for a comprehensive study of intercultural relations in the field of musical and teaching practice, which influenced the formation and development of the Ukrainian professional vocal school. The purpose of the article is to clarify the key aspects of the activity of Italian singers who taught in educational musical institutions of the Dnieper region, to reveal the essence of the vocal and pedagogical methodology of these musicians and to determine their contribution to the formation of the professional vocal school, based on the analysis of scientific literature, archival materials and periodicals of the specified period. Historical-biographical and comparative-analytical research methods were used. The main attention is paid to three key figures of Italian vocal art: Ettore Gandolfi (Kyiv Conservatory), Federico Bugamelli (Kharkiv Music School) and Domenico Delfino-Menotti (Odesa Conservatory). Facts have been

revealed that testify to the high professional level of teaching of these musicians, which ensured the effective development of the basic skills of Ukrainian vocalists. It has been found that their methodology of Italian teachers was based on the classical principles of the bel canto school (work on correct breathing without muscle tension, exercises for leveling registers and expressiveness of diction, singing solfeggio, vocalises, the basics of stage preparation of a singer, etc.). The scientific novelty of the study lies in the systematization of the figures of Italian singer-teachers of the Dnieper region of the studied period, the clarification and introduction into circulation of data on their pedagogical principles, as well as in proving the direct influence of the Italian vocal school on the development of Ukrainian vocal performance and pedagogy of the 20th century.

Key words: *bel canto style, Italian vocal school, Ukrainian vocal performing, vocal education.*

Вступ. Становлення професійної музичної освіти Наддніпрянщини в другій половині XIX – на початку XX століття відбувалося під значним впливом італійської музичної традиції, зокрема, у сфері оперного мистецтва та вокальної педагогіки. Хоча перші згадки про виконавську й викладацьку практику італійських майстрів на українських землях, які входили до складу Російської імперії (Джузеппе Сарті в Катеринославі, Джузеппе Беллолі в Шполі) сягають кінця XVIII – початку XIX століття, систематизація та інституціоналізація вокальної освіти відбулися пізніше (друга половина XIX століття). Із заснуванням відділень Імператорського російського музичного товариства (далі – ІРМТ) та створенням на їх основі музичних училищ у Києві (1863), Харкові (1871) та Одесі (1884), потреба у висококваліфікованих кадрах, які володіють школою *bel canto*, стала доволі відчутною. Саме в цей період італійські співаки-гастролери почали переходити до постійної викладацької роботи в цих закладах та у приватних школах, інтегруючи в навчальні програми європейські стандарти вокальної освіти. Тож ідентифікація персоналій цих педагогів, розкриття сутності їхньої методики викладання співу та виявлення характеру її впливу на розвиток української професійної вокальної школи актуалізують наукове зацікавлення цією проблемою.

Мета статті – на основі аналізу архівних матеріалів та періодики другої половини XIX – початку XX століття з'ясувати ключові аспекти діяльності італійських співаків, які викладали в провідних музичних закладах Наддніпрянщини, розкрити сутність вокально-педагогічної методики цих музикантів та визначити їх внесок у становлення професійної вокальної школи.

Матеріали та методи. Проблематика, пов'язана з діяльністю італійських співаків-педагогів у Наддніпрянській Україні протягом досліджуваного періоду, порушувалася як у мистецтвознавчих, так і в історичних працях. Зокрема, Василь Щепакін¹ детально вивчав харківський період діяльності Федеріко Бугамеллі та його методику співу. У монографії Наталії Остроухової², присвяченій історії Одеського оперного театру, висвітлено факти біографії Доменіко Дельфіно-Менотті та відзначено вплив цього співака на розвиток одеської вокальної школи. Важливу роботу з питань систематизації та верифікації біографічних відомостей про італійських співаків Наддніпрянщині, а також хронології їхньої діяльності провів історик Микола Варварцев – автор ґрунтового довідникового видання³. Опис

¹ Щепакін В. Харківський період (1901–1918 pp.) Федеріко Алессандро Бугамеллі. Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти: зб. наук. ст. Харків : Харків. нац. ун-т мистецтв ім. І. П. Котляревського, 2012. Вип. 36. С. 6–20.

² Остроухова Н. В. Одеський оперний театр як музично-історичне явище та художньо-інституціональний феномен : монографія. Одеса : Олді+, 2024. 716 с.

³ Варварцев М. М. Італійці в Україні (XIX ст.): біографічний словник діячів культури / Відп. ред. В. А. Смолій; НАН України. Інститут історії України. Київ : Інститут історії України, 1994. 196 с.

діяльності окремих італійських виконавців здійснив Костянтин Бацак⁴, який досліджував оперні антрепризи (в Одесі – А. Моріконі, А. Кардані, А. Дезіро). Водночас досі не систематизовано інформацію про італійських педагогів співу, які працювали в Наддніпрянщині в період другої половини XIX – початку до XX століття, а їхня вокально-педагогічна діяльність ще не була предметом спеціального дослідження.

Прагнення створити якомога повнішу картину діяльності італійських музикантів та пошук підтверджень їх інституціонального статусу (зокрема, фактів, що стосуються ініціативи відкриття шкіл, призначення на посади, фінансових розрахунків тощо) зумовили необхідність роботи з архівними матеріалами, які зберігаються в Центральному державному історичному архіві України в м. Києві (далі – ЦДІАУК) та Державному архіві м. Києва (далі – ДА м. Києва). Ці документи містять, зокрема, відомості пропозиції проекту Сальваторе Сабателлі про відкриття «школи для навчання музики і співу»⁵ та підтвердження офіційної роботи Аделаїди Фаббрі в Київському інституті шляхетних дівчат на посаді вчительки італійського співу⁶. Цінними матеріалами для усвідомлення значущості педагогічної діяльності італійських митців виявилися рецензії в тогочасній періодичній пресі («Южный край», «Киевский телеграф»), у яких постулюється визнання високої якості «школи» італійських вокальних педагогів⁷.

У дослідженні використано комплексний підхід, що охоплює історичний, біографічний та педагогічний ракурси. Застосовано такі методи: історико-біографічний – для усвідомлення ключових віх життя й професійного шляху педагогів, та порівняльно-аналітичний метод – для зіставлення виявлених методичних принципів (правильне дихання, мікстове резонування, уникнення форсування) із класичними засадами *bel canto*, та системний підхід для розгляду діяльності італійців як елемента єдиної системи формування професійної музичної освіти.

Результати. Зацікавлення італійською музикою простежується в Наддніпрянській Україні ще з XVIII століття. Зокрема, у маєтку Розумовських у Глухові силами кріпосних музикантів ставилися італійські опери, а в репертуарі хору, поряд із кантами сусідували італійські пісні⁸. Створення гетьманською родиною великої нотної бібліотеки з понад двох тисяч творів, включно з рукописними партитурами італійських композиторів (Гаetano Пун'яні, Ніколо Йомеллі, Антоніо Саккіні⁹), свідчить про інтеграцію італійського репертуару в тогочасну українську культуру. Крім того, першу в Україні консерваторію, що відкрилася в Катеринославі в 1780-х роках, очолив італійський композитор і педагог Джузеппе Сарті, який запровадив

⁴ Бацак К. Ю. Italian opera stage ODESSA (1831-1838 years). *Мистецтвознавчі записки*. 2016. Вип. 29. С. 226–239.

⁵ ЦДІАУК, ф. 442, оп. 812, спр. 179. На прохання італійського підданого Сальваторе Сабателлі про відкриття в Києві школи музики і співу, 1862. Арк. 1–6.

⁶ ДА м. Києва, ф. 144, оп. 1, спр. 48. Про прийом та увільнення учителів ін-ту шляхетних дівчат, 1840. Арк. 4, 7.

⁷ Дон-Дизз [Сокальский В. И.]. Музыкальное училище. *Южный край*. 1902. № 7569. 30 нояб.

⁸ Никоненко Т. М. Культурно-мистецькі салони в Україні кінця XVIII – першої половини XIX століття : дис. ... канд. іст. наук: 17.00.01. Київський національний ун-т культури і мистецтв. Київ, 2005. С. 134.

⁹ Івченко Л. В. Реконструкція нотної колекції графа О.К. Розумовського за каталогами XVIII сторіччя / Відп. ред. О. С. Онищенко; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ : НБУВ, 2004. С. 41.

у ній навчання італійською мовою¹⁰. З функціонуванням (хоч і короткочасним) цього закладу розпочався поступовий процес упровадження системної музичної освіти в Наддніпрянщині.

Протягом першої половини XIX століття поширення італійської музики в Наддніпрянщині та її вплив на українську культуру відбувалися переважно у сфері домашнього музикування. У цей час зростає тенденція створення музичних салонів¹¹ у великих містах та кріпосних капел¹² у великих панських маєтках. Дотримуючись моди, поміщики відправляли кріпосних музикантів за кордон учитись італійського класичного співу. У панських капелах і театрах часто працювали італійські музиканти. Так, співак і віолончеліст Лоді служив учителем у «школі музикантській» поміщика Огроновича на Чернігівщині¹³. В інституті шляхетних дівчат поміщиці Лопухіної (м. Шпола) музику викладав Джузеппе Беллолі – «хороший співак, валторніст і композитор»¹⁴. Цей музикант пізніше також працював в оркестрі Одеського міського театру протягом семи років¹⁵. Про успішну викладацьку працю Беллолі свідчить той факт, що чимало його учнів продовжили професійну діяльність у Київській опері. Помітний слід у розвитку вокальної педагогіки Києва залишила італійська співачка (сопрано) Аделаїда Фаббрі, випускниця Міланської консерваторії, яка в період 1840–1853 років викладала італійський спів у Київському інституті шляхетних дівчат. Її учениці виступали навіть на італійських оперних сценах¹⁶.

У середині XIX століття вплив італійської музики на українську культуру Наддніпрянщини зростає завдяки гастролям італійських співаків. Зокрема, Анжеліка Каталані виступала в місті Кременець з репертуаром, який складали арії з опер італійських композиторів (Пучітті, Портогалло та Гульєльмі)¹⁷. В Одесі діяльність розгорнув Луїджі Замбоні – перший антрепренер Одеського оперного театру. Італійська музика стала настільки популярною в українському суспільстві, що мелодії відомих італійських опер лунали навіть на ярмарках. Професор Рішельєвського ліцею К. Зеленський відзначав, що «тут нерідко з уст простолюдина ви чуєте наспів італійської арії із якогось Росіні або Доніцетті»¹⁸.

У період другої половини XIX – початку XX століття у Наддніпрянщині спостерігається перехід до академічної інституціоналізації вокальної освіти. Це стало можливим

¹⁰ Варварцев М. Італійці в культурному просторі України (кінець XVIII – 20-ті рр. XX ст.). Історико-біографічне дослідження: словник. Київ, 2000. С. 224–225.

¹¹ Никоненко Т. М. Культурно-мистецькі салони в Україні кінця XVIII - першої половини XIX століття : дис. ... канд. іст. Наук : 17.00.01. Київський національний ун-т культури і мистецтв. Київ, 2005. С. 134.

¹² Зільберман Ю. А. Київське музичне училище. Нарис діяльності. 1868–1924 роки. Київ : Клякса, 2012. С. 15.

¹³ Варварцев М. Італійці в культурному просторі України (кінець XVIII – 20-ті рр. XX ст.). Історико-біографічне дослідження : словник. Київ, 2000. С. 149–150.

¹⁴ Богданов Н. Очерк деятельности Киевского Отделения Императорского Русского Музыкального Общества и учрежденного при нем Музыкального Училища со времен их основания. 1868–1888 гг. Киев : Тип. К. Милевского, 1888. С. 5.

¹⁵ Варварцев М. Італійці в культурному просторі України (кінець XVIII – 20-ті рр. XX ст.). Історико-біографічне дослідження: словник. Київ, 2000. С. 38.

¹⁶ Ibidem, С. 249–250.

¹⁷ Ibidem, С. 135.

¹⁸ Зеленецький К. Жизнь в Одессе. *Одесский альманах на 1839 год*. Одесса, 1839. С. 186.

завдяки загальнодержавним освітнім реформам та діяльності відділень ІРМТ, на базі яких були відкриті музичні училища та консерваторії (Київське музичне училище, 1868; Харківське музичне училище, 1883; Одеське музичне училище, 1897; Київська консерваторія, 1913; Одеська консерваторія, 1913; Харківська консерваторія, 1917)¹⁹. У цих закладах освіти провідну роль у розвитку вокальної підготовки відіграли італійські викладачі.

Найбільш послідовно інституціоналізація вокальної освіти відбувалася в Києві. Як свідчать архівні документи, у Києві активно працював Сальваторе Сабателлі, який у 1860-х роках клопотав про відкриття власної «школи для навчання музики і співу». Також цей італійський музикант відомий активною участю у створенні оперної трупи Ф. Бергера²⁰. Зважаючи на багатогранність діяльності С. Сабателлі (диригент, репетитор, акомпаніатор іноземних гастролерів), можна зробити висновок про його вагомий внесок у формування професійного театрального середовища²¹. Пізніше інший італійський митець, професор Міланської консерваторії Паоло Буцці, відкрив у Києві «загальнодоступні класи співу» (1881). Він запровадив чітку академічну дидактику, виокремивши в загальній системі вокальної підготовки курси постановки голосу, сольфеджіо, вокалізації та оперного співу. Успішність такої методики підтвердилася на практиці: учениця П. Буцці О. Арсенєва вдало дебютувала на сцені Київської опери в опері «Трубадур»²². Наприкінці XIX століття приватні уроки співу давав киянам відомий тенор Вальдеміро Баччі²³. Відомо також, що в цей час на викладацьку посаду в Київській музично-драматичній школі С. Блуменфельда запрошено викладача з вокалу Рікардо Антоніно Ромео²⁴. На початку XX століття (1911–1912) у Києві викладав вокал А. Коррадіні²⁵ – учень професора А. Котоньї, у класі якого навчався також відомий співак М. Баттістіні.

Етапною подією в процесі інституціоналізації музичної освіти в Києві за участі італійських педагогів стало призначення співака Еttore Гандольфі (баритон) спершу викладачем Київського музичного училища, а з 1913 до 1923 року – професором Київської консерваторії²⁶. Діяльність Е. Гандольфі у вищій школі була спрямована на закріплення італійських стандартів навчання співу. Його методика була орієнтована на традицію *bel canto* і вирізнялася високою вимогливістю. Згідно із цією традицією, Е. Гандольфі категорично заперечував будь-яке м'язове напруження при співі. Він навчав учнів мікстового (одночасного) грудного й головного резонування на всьому діапазоні звучання голосу, а також прикритого, округленого, яскравого звуку з ефектом «внутрішньої посмішки». Важливим новаторським підходом у методиці Е. Гандольфі стало прослуховування з учнями записів провідних виконавців завдяки нещодавно відкритому в той час

¹⁹ Імператорське Російське музичне товариство. Українська музична енциклопедія. У 2 т. Т. 2. [Е–К] / гол. редкол. Г. Скрипник. Київ : Видавництво Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології НАН України, 2008. С. 199–203.

²⁰ ЦДІАУК, ф.442, оп. 812, спр.179 (На прохання італійського підданого Сальваторе Сабателлі про відкриття в Києві школи музики і співу, 1862), арк. 1–6.

²¹ Варварцев М. Італійці в культурному просторі України (кінець XVIII – 20-ті рр. XX ст.). Історико-біографічне дослідження : словник. Київ, 2000. С. 213.

²² Ibidem, С. 65.

²³ Ibidem, С. 35.

²⁴ Ibidem, С. 203.

²⁵ Ibidem, С. 140.

²⁶ Ibidem, С. 81–82.

способу звукозапису. Випускники класу італійського маестро (зокрема, Олена Ахматова, Олександр Гродзинський, Михайло Стефанович) – талановиті українські співаки й педагоги, які у своїй викладацькій практиці керувалися настановами вчителя, а отже, розвинули традиції італійської вокальної школи.

В Одесі на ниві вокальної педагогіки активно працювали диригент Бело, випускник Неаполітанської консерваторії²⁷, Анджело Цанотті²⁸, співачка Роккіджані, яка викладала в музичній школі Одеси²⁹, а також Доменіко Дельфіно-Менотті. Останній митець (співак і режисер) став ключовою постаттю в розвитку професійної вокальної школи в Одесі. Через хворобу голосових зв'язок Д. Дельфіно-Менотті змушений був полишити виконавську кар'єру, натомість спрямував сили в річище викладацької практики. Спочатку він працював в Одеському музичному училищі (1904–1909), а в 1913 році став першим професором співу Одеської консерваторії. У своїй педагогічній діяльності Д. Дельфіно-Менотті застосовував комплексний підхід, що охоплював не лише вокальні вправи, а й «уроки сцени» та «італійської декламації»³⁰. Очевидно, така різнобічна підготовка вокалістів передбачала їхню подальшу музично-театральну кар'єру. Один із учнів Д. Дельфіно-Менотті, бас А. Швачко, справді, успішно виступав на оперних сценах. З Одеським оперним театром також пов'язана викладацька праця італійця Паоло Кантареллі. Він навчав співу в Рішельєвській гімназії і паралельно керував оперними сезонами протягом 1880–1890-х років. Відомо, що П. Кантареллі особисто їздив до Мілана ангажувати тамтешніх співаків для подальшої роботи в Україні, і навіть робив дописи в італійській пресі про музичне життя Одеси³¹.

У Харкові італійські вокальні традиції успішно впроваджував Федеріко Бугамеллі, який у 1901 році отримав запрошення викладати в музичному училищі³². Цей універсально обдарований музикант, який мав досвід капельмейстерської, педагогічної та композиторської діяльності³³, був визнаним музикантом в Італії, здобувши статус лауреата філармонічної академії у м. Пезаро. Методика Ф. Бугамеллі спиралася на традиції школи *bel canto*. Робота з вокалістами в класі Ф. Бугамеллі завжди розпочиналася з кропіткої роботи над гамами, арпеджіо та вокалізами з метою досягнення плавного звуковедення та вирівнювання регістрів. Крім того, італієць категорично уникав форсування звуку. Про «добру школу» вокального мистецтва Ф. Бугамеллі збереглися схвальні відгуки тогочасної преси, яка відзначала його талант педагога в постановці голосу учня, техніці вирівнювання регістрів, в увазі до виразності дикції та драматичного наповнення звуку³⁴. Серед вихованців Ф. Бугамеллі – Павло Голубєв, один із засновників української вокальної школи на базі Харківської консерваторії³⁵. У своїй викла-

²⁷ Ibidem, С. 93–94.

²⁸ Ibidem, С. 262.

²⁹ Ibidem, С. 202.

³⁰ Ibidem, С. 104–105.

³¹ Ibidem, С. 130.

³² Ibidem, С. 62.

³³ Щепакін В. Харківський період (1901–1918 рр.) Федеріко Алессандро Бугамеллі. Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти: зб. наук. ст. Харків : Харків. нац. ун-т мистецтв ім. І. П. Котляревського, 2012. Вип. 36. С. 8.

³⁴ Ibidem. С. 12.

³⁵ Єрошенко О. В. Педагогічна діяльність професора П. В. Голубєва: діалог української та італійської вокальних шкіл XX ст. Культура України : зб. наук. пр. / Харк. держ. акад. культури. Харків: ХДАК, 2009. Вип. 26. С. 282–290.

дацькій праці він продовжив вокально-педагогічну традицію свого італійського вчителя. До розвитку харківської школи співу долучилася й Анджолетта Д'Альберті, яка спочатку виступала в Києві, а після завершення кар'єри відкрила в Харкові приватну вокальну школу співу³⁶. Приватною викладацькою практикою співу в Харкові займався також баритон Фіноккі³⁷.

Так, у період інституціоналізації музичної освіти в Наддніпрянщині заслуга італійських співаків полягала не лише в упровадженні виконавських традицій *bel canto*, а й у систематизації вокального навчання в Києві, Одесі та Харкові.

Висновки. Результати дослідження підтверджують вагомий вплив італійської традиції співу на розвиток професійної вокальної школи Наддніпрянщини другої половини XIX – початку XX століття. У цей період відбувається системне впровадження засад вокально-педагогічної практики *bel canto* в освітні інституції Києва, Харкова й Одеси італійськими музикантами, які там викладали. На основі опрацювання наукової літератури, архівних матеріалів та періодики було зібрано й систематизовано імена цих музикантів та уточнено їхні біографічні факти та відомості про виконавську й музично-педагогічну діяльність. Основну увагу приділено трьом ключовим постатям італійського вокального мистецтва, які працювали в різних закладах регіону на професорських посадах: Е. Гандольфі (Київська консерваторія), Ф. Бугамеллі (Харківське музичне училище) та Д. Дельфіно-Менотті (Одеська консерваторія). З'ясовано, що залучення цих педагогів до розбудови музичної освіти в Наддніпрянщині зумовлене дедалі більшим культурним запитом місцевої інтелігенції на високі стандарти європейського виконавства та музичної педагогіки.

Аналіз зібраної інформації дав змогу розкрити сутність методики викладання італійських співаків-педагогів. Визначено, що загалом їхній підхід базувався на фундаментальних засадах школи *bel canto*. При цьому кожен із трьох педагогів віддавав перевагу певним методичним принципам. Так, Е. Гандольфі в роботі з учнями надавав великого значення правильному диханню, мікстовому резонуванню на всьому діапазоні звучання голосу, уникаючи при цьому м'язового напруження. Ф. Бугамеллі приділяв особливу увагу ґрунтовній роботі з вокалізами та вправам з вирівнювання регістрів, а Д. Дельфіно-Менотті – комплексній вокально-сценічній підготовці, що передбачала «уроки сцени» та «італійської декламації». Свідченням ефективності викладацької праці італійських педагогів стала успішна виконавська й вокально-педагогічна діяльність їхніх українських учнів (П. Голубева, О. Гродзинського, О. Ахматової, М. Стефановича), які розвивали національну вокальну школу XX століття на традиціях італійської школи *bel canto*.

Література

1. Бацак К. Ю. Italian opera stage ODESSA (1831–1838 years). *Мистецтвознавчі записки*. 2016. Вип. 29. С. 226–239.
2. Бацак К. Ю. Італійська опера Одеси 1825–1831 рр.: антреприза без антрепренера. *Мистецтвознавчі записки*. 2015. Вип. 27. С. 30–41.
3. Богданов Н. Очерк деятельности Киевского Отделения Императорского Русского Музыкального Общества и учрежденного при нем Музыкального Училища со времен их основания. 1868–1888 гг. Киев : Тип. К. Милевского, 1888. 173 с.
4. Варварцев М. Італійці в культурному просторі України (кінець XVIII – 20-ті рр. XX ст.). Історико-біографічне дослідження : словник. Київ, 2000. 323 с.

³⁶ Варварцев, М. Італійці в культурному просторі України (кінець XVIII – 20-ті рр. XX ст.). Історико-біографічне дослідження : словник. Київ, 2000. С. 93–94.

³⁷ Ibidem, С. 255.

5. Варварцев М. М. Італійці в Україні (XIX ст.): біографічний словник діячів культури / Відп. ред. В. А. Смолій; НАН України. Інститут історії України. Київ : Інститут історії України, 1994. 196 с.
6. Дон-Дизз [Сокальский В. И.]. Музыкальное училище. *Южный край*. 1902. № 7569. 30 нояб.
7. Єрошенко О. В. Педагогічна діяльність професора П. В. Голубєва: діалог української та італійської вокальних шкіл XX ст. *Культура України : зб. наук. пр. / Харк. держ. акад. культури*. Харків : ХДАК, 2009. Вип. 26. С. 282–290.
8. Зеленецкий К. Жизнь в Одессе. *Одесский альманах на 1839 год*. Одесса, 1839. С. 167–187.
9. Зільберман Ю. А. Київське музичне училище. Нарис діяльності. 1868–1924 роки. Київ : Клякса, 2012. 479 с.
10. Івченко Л. В. Реконструкція нотної колекції графа О. К. Розумовського за каталогами XVIII сторіччя / Відп. ред. О. С. Онищенко; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ : НБУВ, 2004. 646 с.
11. Імператорське Російське музичне товариство. Українська музична енциклопедія. У 2 т. Т. 2. [Е–К] / гол. редкол. Г. Скрипник. Київ : Видавництво Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології НАН України, 2008. 664 с.
12. Корній О. П. Історія української музики : підручник для вищих муз. навч. закл. Ч. 3. : XIX століття. Київ : Вид-во М. П. Коць, 2001. 477 с.
13. Никоненко Т. М. Культурно-мистецькі салони в Україні кінця XVIII – першої половини XIX століття : дис. ... канд. іст. Наук : 17.00.01. Київський національний ун-т культури і мистецтв. Київ, 2005. 190 арк.
14. Остроухова Н. В. Джакомо Пуччіні в Одеській опері: історія та сучасність. *Науковий вісник Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського*. 2025. Вип. 142. С. 63–75.
15. Остроухова Н. В. Одеський оперний театр як музично-історичне явище та художньо-інституціональний феномен: монографія. Одеса : Олді+, 2024. 716 с.
16. Український драматичний театр. Нариси історії в двох томах. Т. 1 / Ред. Колегія : Ю. Бобошко та ін. Київ : Наукова думка, 1967. 496 с.
17. Щепакін В. Харківський період (1901–1918 рр.) Федеріко Алессандро Бугамеллі. Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти: зб. наук. ст. Харків: Харків. нац. ун-т мистецтв ім. І. П. Котляревського, 2012. Вип. 36. С. 6–20.

Архівні та неопубліковані джерела:

1. ДА м. Києва, ф. 144, оп. 1, спр. 48. Про прийом та увільнення учителів ін-ту шляхетних дівчат, 1840. Арк. 4, 7.
2. ЦДІАУК, ф. 442, оп. 812, спр. 179. На прохання італійського підданого Сальваторе Сабателлі про відкриття в Києві школи музики і співу, 1862. Арк. 1–6.

Дата надходження статті: 28.10.2025

Дата прийняття статті: 25.11.2025

Опубліковано: 22.12.2025

